

Ervaringskennis en -deskundigheid in de jeugdhulp.

Van ervaring naar verandering?

Inleiding

In het welzijnsveld tekent zich een belangrijke verschuiving af: mensen met ervaring in armoede, verslaving, sociale uitsluiting of psychische kwetsbaarheid krijgen meer en meer erkenning voor het unieke perspectief dat zij met zich meebrengen. Door het delen van persoonlijke verhalen, het inzetten van individueel of collectief opgebouwde ervaringskennis of door als ervaringsdeskundige mee vorm te geven aan praktijk en beleid, kunnen zij op een waardevolle manier bijdragen.

Deze evolutie gaat hand in hand met de erkenning van het 'insider perspectief' als noodzakelijke bouwsteen voor een mensgerichte en kwaliteitsvolle hulpverlening.

Ervaringskennis wordt steeds meer gezien als een gelijkwaardige kennisbron, naast wetenschappelijke en professionele kennis. Dit brengt het traditionele expertmodel, waarin 'professionele afstand' centraal staat, stevig aan het wankelen.

Ook specifiek binnen de Vlaamse jeugdhulp groeit de aandacht voor ervaringskennis- en deskundigheid. Het Actieplan Jeugdhulp 2.0 uit 2016 benoemde al expliciet de waarde van ervaringskennis, en in 2018 werd dit verder verankerd met de structurele financiering van cliëntorganisaties. Dit beleid had als expliciet doel het versterken van het cliëntperspectief en het stimuleren van een participatieve jeugdhulpverlening.

Enkel wanneer we ervaringskennis voluit erkennen en benutten, bouwen we een jeugdhulp die écht aansluit bij de leefwereld en noden van jongeren. De vraag is dan ook niet langer of ervaringskennis een plek verdient, maar wel *hoe* deze structureel kan worden verankerd. De realiteit van de jeugdhulp leert ons evenwel dat deze structurele inbedding van ervaringskennis vandaag de dag nog steeds niet vanzelfsprekend is.

Een van de struikelblokken in dit proces is de hardnekkige begripsverwarring rond de termen 'ervaring', 'ervaringskennis' en 'ervaringsdeskundigheid'.

“Ervaringsdeskundigheid is een hype op dit moment. Dus dat betekent dat iedereen die wat heeft ervaren, zichzelf nu een ervaringsdeskundige noemt. En dat is niet oké.” (ervaringsdeskundige)

“Je hoort elke keer spreken over ervaringsdeskundigheid of ervarings... ja, daar gaat het al over: wat is ervaringskennis eigenlijk?” (begeleider)

Er is dus een **duidelijke nood aan begripsverduidelijking en -ontwarring**: Wat is het verschil tussen gewoon ervaringen vertellen en ervaringskennis delen? Leidt elke ervaring automatisch tot ervaringskennis? En wanneer spreken we dan over ervaringsdeskundigheid? Zonder gedeeld begrippenkader als richtinggevend kompas, blijft duurzame verankering moeilijk. Het is belangrijk om de begrippen ervaring, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid helder van elkaar te onderscheiden.

In wat volgt zetten we de drie begrippen op een rij en lichten we kort toe wat ze betekenen.

1. ERVARING: een vertrekpunt voor (h)erkenning en verandering

We maken allemaal dingen mee. Maar als we ervaringskennis of -deskundigheid als vertrekpunt nemen, dan gaat het niet over om het even welke ervaring. Het gaat niet om gewone uitdagingen waar jongeren mee te maken krijgen, zoals stress voor een examen of een conflict thuis. De ervaringen die hier wél centraal staan, zijn **ingrijpend**. Ze ontwrichten je leven en laten sporen na. Ze hebben te maken met uitsluiting, stigma, gemis aan veiligheid of het gevoel dat je niet meetelt. Het zijn ervaringen die kwetsen, die raken aan onrecht en die je blik op jezelf en de wereld fundamenteel veranderen.

Tegen deze achtergrond dragen jongeren in de jeugdhulp unieke en waardevolle ervaringen met zich mee. Hun verhalen -vaak rauw en ongefilterd- raken, confronteren en openen de ogen voor wat misloopt of wat er juist wel werkt.

“Als hulpverleners moeten we nog steeds die rauwe emotionele ervaring horen om echt te weten hoe het is om daar nu te zitten. Ik ben nu wel hersteld en soms wat afgestompt door alles wat ik al heb gezien en meegemaakt heb in de jeugdzorg, maar ik heb nog steeds die actuele kennis nodig.”
(ervaringsdeskundige)

Ze maken concreet en voelbaar wat cijfers, beleidsnota's en vergaderagenda's vaak niet kunnen vatten: hoe het écht is om op te groeien in de jeugdhulp. Ze tonen niet enkel hoe systemen tekortschieten, maar ook hoe jongeren betekenis blijven zoeken ondanks de vele opgelopen kwetsuren en sociale uitsluiting.

“Ik vroeg me altijd af: ‘Waarom ik? Waarom heb ik geen warme thuis? Waarom komt mijn mama niet meer langs? Waarom ben ik gescheiden van mijn zussen? Waarom zit ik alleen op mijn kamertje tijdens een verplicht kamermoment? Waarom zijn er zoveel verschillende opvoeders? Waarom word ik niet uitgenodigd op de verjaardagsfeestjes van mijn klasgenootjes? Waarom word ik uitgesloten?’” (ervaringsdeskundige)

“Ik moet liegen wanneer mijn vriendinnen vragen om samen frietjes te gaan eten. Ik kan niet mee want ik heb geen geld. En ik lieg daar dan over. Ik ben te beschaamd om te zeggen ‘Ik heb geen geld’ of ‘Ik moet dat op voorhand aanvragen aan het team’. Iets kleins wordt dan zoiets groots.” (jongere)

“Ik moest alles alleen doen. Zelf mijn potje koken, mijn kleren wassen, mijn facturen betalen, studeren, ... er was niemand die me hierbij hielp. Op een dag mocht ik eens met een vriend die op kot zat mee naar zijn ouders. Op vrijdag ging hij naar huis met zijn vuile was en op zondagavond vertrok hij met propere was én... vers eten. Ik dacht dat dat alleen op TV gebeurde.” (jongere)

We moeten durven erkennen dat deze ervaringen geen losse, toevallige anekdotes zijn. De stemmen van jongeren wijzen ons op blinde vlekken, op een hulpverlening die soms eerder controleert dan ondersteunt, op praktijken die goedbedoeld maar soms onvoldoende afgestemd zijn op wat er echt toe doet. Wat op het eerste gezicht soms een individueel verhaal lijkt, blijkt vaak bredere structurele pijnpunten te verbergen: machteloosheid, gemis aan inspraak en gebrek aan (relationele) continuïteit. De kracht van individuele ervaringen schuilt dus niet enkel in wat ze oproepen, maar ook in de mogelijkheid die ze bieden om gedeelde inzichten te creëren. In deze verhalen schuilt dus al een uitnodiging: om beter te begrijpen, om anders te kijken en om samen te bouwen aan een systeem dat echt aansluit bij de leefwereld van deze jongeren. Het is precies daarom dat deze ervaringen erkenning en waardering verdienen.

Dit brengt meteen ook een uitdaging met zich mee. Het is niet vanzelfsprekend om met deze persoonlijke verhalen aan de slag te gaan. Vaak worden ze als te persoonlijk of te geïsoleerd gezien, wat kan leiden tot het idee dat ze moeilijk inzetbaar zijn in beleids- of hulpverleningsprocessen.

“Ik heb het voorrecht -al is het soms uitdagend- om in een project samen te werken met iemand die zelf ervaring heeft in de jeugdhulp, en die nu ook als professional de individuele verhalen van de jongeren met wie zij werkt inbrengt. En... en alles wat zij brengt, vertrekt vanuit verontwaardiging. De verontwaardiging die daarachter zit, legt scherp bloot waar er fouten zitten in het systeem en dat vind ik een hele grote sterkte van die ervaringsverhalen. Dat is heel erg waardevol, maar hoe kan je daar een concreet beleid rond bouwen? Welke stappen zitten er tussen veel verschillende ervaringsverhalen en een beleidsaanpak?” (beleidsmaker)

Persoonlijke verhalen zijn ook vaak beladen met emoties en trauma, waardoor ze moeilijk bespreekbaar kunnen zijn, zowel voor de jongeren zelf als voor de hulpverleners. Het vergt een veilige omgeving, vertrouwen en een gevoel van wederzijds respect om deze verhalen daadwerkelijk te kunnen delen en ze te vertalen naar bruikbare inzichten voor verandering.

“Soms zijn jongeren zo verbitterd geraakt binnen een organisatie dat ze nog een aantal stappen moeten zetten voordat ze vrij te kunnen spreken over ‘hoe is het hier?’ Het gevaar is dat we te snel gaan zeggen: ‘Ah, kijk jij hebt hier een parcours doorlopen, ... vertel maar eens hoe dat is geweest voor jou’. Als deze jongeren nog in die bitterheid, boosheid of andere negatieve gevoelens zitten, wordt het moeilijk voor hen om vanuit een ‘open bril’ te kijken.”
(leefgroepbegeleider)

Luisteren naar ervaringen is essentieel, maar volstaat niet. Verhalen kunnen dan wel raken, al te vaak worden ze beschouwd als fragmentarisch en slechts unieke momentopnames binnen een persoonlijk traject. Om echt te kunnen leren uit wat jongeren meemaken, moeten we op zoek gaan naar de verbredende en verdiepende inzichten die verhalen ons kunnen geven: ervaringskennis.

2. ERVARINGSKENNIS: meer dan een persoonlijk verhaal

Ervaringskennis is meer dan een optelsom van momenten en ontstaat niet simpelweg door iets mee te maken. Ervaringen leiden pas tot ervaringskennis **na reflectie, analyse en betekenisgeving**. Pas wanneer iemand bewust terugblijkt op ingrijpende ervaringen, daar betekenis aan geeft en er lessen uit trekt, ontstaat ervaringskennis.

We maken een onderscheid tussen individuele ervaringskennis en collectieve ervaringskennis.

Bij **individuele ervaringskennis** staat het eigen verhaal centraal. Jongeren kijken terug op wat ze hebben meegemaakt en begrijpen de betekenis ervan voor hun eigen leven. Ze leren wat hun persoonlijke pijnpunten zijn en hoe ze hier het beste mee kunnen omgaan.

“We worden verplicht om snel volwassen te worden maar tegelijkertijd krijgen we weinig verantwoordelijkheid of ruimte om een eigen identiteit te vormen. Er wordt vaak niet naar je geluisterd. Pas wanneer ik op eigen benen stond, besepte ik dat ik was opgegroeid in een soort van mini-maatschappij. Een maatschappij die niet strookt met de ‘echte’ samenleving.”
(ervaringsdeskundige)

“Ik had geen vertrouwen in mensen maar vond wel liefde en troost bij dieren. Ik keek elke dag naar de schapen in de weide. Ik had het gevoel dat ze dat leuk vonden en dat ik zo, in een wereld waarin ik me heel erg anders en eenzaam voelde, toch van betekenis kon zijn.”(ervaringsdeskundige)

Collectieve ervaringskennis ontstaat wanneer we kennis ontwikkelen die verder gaat dan het eigen verhaal. Het gaat om het delen van ervaringen en het ontdekken van gemeenschappelijke inzichten die helpen om bredere, gezamenlijke problemen te begrijpen.

Een groep jongeren, recent uitgestroomd uit de jeugdhulp, wordt samengebracht om ervaringen rond nazorg uit te wisselen. Ze staan stil bij wat ze uit deze gedeelde ervaringen kunnen leren. Wat missen ze? Wat waarderen ze? Welke concrete aanbevelingen kunnen ze formuleren?

Collectieve ervaringskennis ontstaan wanneer jongeren onderling of samen met professionals reflecteren op wat deze ervaringen betekenen. Dit vraagt niet alleen om het delen van verhalen, maar ook om de ruimte om ze te analyseren, verbanden te leggen en ze in een bredere context te plaatsen.

"Het blijft altijd maar één kant of één perspectief, dat is nu eenmaal zo, als je ervaringen deelt. Dat is ook logisch, hè, iedereen heeft zijn eigen verhaal, maar het zou interessant zijn om te kijken of we daar ergens een rode draad uit kunnen halen wanneer we al die verhalen naast elkaar leggen."

Collectieve ervaringskennis maakt het mogelijk om gemeenschappelijke 'rode draden' te vinden, waardoor structurele problemen, die zich vaak in de persoonlijke verhalen manifesteren, kunnen worden aangekaart. Het is juist deze diepgang die het mogelijk maakt om niet alleen het persoonlijke te begrijpen, maar ook het systeem te veranderen.

"Jaarlijks verblijven er ongeveer 100 jongeren tijdelijk bij ons omwille van crises of time-outverzoeken. We gaan graag in op die vragen omdat we zo kunnen vermijden dat hun traject ergens anders wordt verbroken. Maar de jongeren die vast bij ons verblijven gaven aan dat het vervelend was om telkens nieuwe gezichten aan tafel te zien: 'Zou jij dat fijn vinden als er 's morgens iemand bij jou aan tafel zou zitten die je niet kent? Wel, wij vinden dat niet leuk.' En nu hebben we beide werkingen, vast & tijdelijk, echt opgedeeld."
(Directrice jeugdhulporganisatie)

Verhalen alleen brengen rauwheid en maken voelbaar waarom er verandering nodig is, het opbouwen van ervaringskennis kan aantonen hoe die verandering kan gebeuren. Beiden zijn nodig en versterken elkaar.

3. Ervaringsdeskundigen: de brug tussen beleving en praktijk

Ervaringsdeskundigheid gaat een stap verder dan enkel het delen van wat je hebt meegemaakt. Het gaat om het **bewust en doelgericht inzetten van doorleefde kennis om anderen professioneel te ondersteunen**.

Ervaringsdeskundigen in de jeugdhulp zijn (jong)volwassenen (met of zonder sociale opleiding) die hun persoonlijke ervaringen met de jeugdhulp hebben omgezet in bruikbare inzichten. Ze weten niet alleen hoe het voelt om in de jeugdhulp te leven, maar ook hoe ze deze kennis kunnen inzetten om (structurele) verbeteringen in het systeem te stimuleren.

Een ervaringsdeskundige gaat aan de slag in een jeugdhulporganisatie. Ze fungeert als een schakel tussen de jongeren en de hulpverleners. Ze helpt jongeren met het begrijpen en aanvaarden van de overgang naar zelfstandigheid, maar reflecteert ook samen met het team hoe de ondersteuning beter kan aansluiten

Ervaringsdeskundigen kunnen jongeren naast praktische ook emotionele steun bieden. Ze brengen (h)erkenning, hoop en perspectief. Ze kunnen hulpverleners wijzen op mogelijke blinde vlekken en tonen ze aan hoe hulpverlening van binnenuit kan worden ervaren. Op beleidsniveau bouwen ze mee aan een kwaliteitsvollere jeugdhulp.

Maar ervaringsdeskundigheid vraagt om erkenning en ondersteuning. Zonder een goede omkadering loert het risico dat ervaringsdeskundigen worden ingezet als 'inspirerende sprekers' zonder dat hun kennis structureel wordt verankerd. Wanneer hun rol enkel als een symbolische toevoeging wordt gezien, blijft de ware impact beperkt. Maar wanneer het op de juiste manier wordt ingezet, ontstaat er iets krachtigs: een dynamische wisselwerking tussen theorie, praktijkervaring en doorleefde kennis. Dit bouwt niet enkel aan een sterkere jeugdhulp, maar ook een omgeving waar jongeren en jongvolwassenen zich gezien én gehoord voelen.

4. Van ervaring naar verandering?

Ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid vormen samen een krachtig middel om de jeugdhulp rechtvaardig en menselijk te houden. Maar dit vraagt om bewuste keuzes: om te luisteren, te leren en structurele ruimte te geven aan de stem van jongeren.

Niet als *nice to have* maar als een serieuze en fundamentele bouwsteen van kwaliteitsvolle jeugdhulp.

Hoewel er de voorbije jaren vooruitgang is geboekt met betrekking tot het benutten van ervaringskennis in de jeugdhulp, is er nog aanzienlijk wat werk te verrichten om samen met jongeren en praktijken de rol en positie van ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid in dit speelveld verder te versterken en te borgen.

Uitnodiging tot reflectie

- *Op welke manier geef ik jongeren formeel en/of informeel de ruimte om hun ervaringen te delen?*
- *Hoe zorg ik ervoor dat jongeren zich écht veilig voelen om hun ervaringen te delen – ook als die kritisch of pijnlijk zijn?*
- *Wat doe ik met wat jongeren vertellen? Gebruik ik hun verhalen en ervaringen om bij te leren, of blijft het vaak bij 'luistermomenten' zonder opvolging?*
- *Ben ik me bewust van mijn positie tegenover jongeren? Neem ik hun inzichten even serieus als die van collega's of beleidsmakers? Wat maakt dat dit wel of niet gebeurt?*
- *Waar botsen mijn professionele reflexen op de leefwereld van jongeren – en hoe ga ik daarmee om?*
- *Durf ik mijn eigen praktijk en handelen te laten bevragen door jongerenervaringen?*
- *Wat is er nodig om ervaringskennis een structurele plek te geven in mijn team, organisatie of beleid? Welke drempels zie of voel ik daarbij?*
- *Hoe zorg ik ervoor dat jongerenervaringen niet worden weggezet als 'losse verhalen', maar erkend worden als richtinggevende signalen voor structurele verandering?*